

PROBLEMATYKA WIARY W REFLEKSJI WSPÓŁCZESNYCH POLSKICH KATECHETYKÓW

Ks. Jerzy Kostorz*

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego
Opole

Wstęp

Katechetyka jako dyscyplina naukowa uprawiana w ramach teologii zajmuje się problemami związanymi z dziełem katechizacji w Kościele. Jej zadaniem jest – jak czytamy w *Słowniku katechetycznym* – „określanie zadań i warunków charakteryzujących obszar pracy katechetów i katechumenów, dokumentowanie i analizowanie procesów, jakie determinują działanie katechetyczne, a w końcu rozwijanie kompleksowej teorii katechetyki w łączności z jej dziejami”¹. Dlatego też w refleksji współczesnych polskich katechetyków często nawiązuje się do wymienionych problemów, uszczegóławiając je. Jednym z takich szczegółowych tematów jest wiara.

Warto zauważyć, że problem wiary należy do podstawowych tematów w refleksji katechetyków. Wynika to z faktu, że istotą katechezy jest doprowadzenie katechizowanych do wiary dojrzałej. Natura i treść oraz cele i zadania katechezy mieszczą w sobie problematykę wiary. Zakłada się, że na każdym etapie kate-

* Ks. dr hab. Jerzy Kostorz, kapłan diecezji opolskiej, adiunkt na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego, duszpasterz akademicki. Adres: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, 45-342 Opole, ul. Drzymały 1a; e-mail: jkostorz@onet.pl.

¹ G. Stachel, *Katechetyka*, w: J. Gevaert (red.), K. Misiaszek (red. wyd. pol.), *Słownik katechetyczny*, Warszawa 2007, s. 392.

chizacji w szkole i w parafii należy rozwijać w katechizowanych poznanie wiary. Zadanie to często powraca w publikacjach katechetycznych i w refleksji na temat kształtowania postaw wynikających z wiary. Wiele zagadnień ściśle związanych z problematyką wiary można odnaleźć w pracach z zakresu katechetyki szczegółowej i specjalnej. Aspekt wiary, podejmowany przez polskich katechetyków, rozważany jest w różnorodny sposób, co znalazło wyraz w niniejszym artykule. Z uwagi na wielość materiałów pod uwagę wzięto tylko współczesne, najważniejsze opracowania (począwszy od drugiej połowy XX wieku). Wielokrotnie występują odwołania do refleksji naukowej takich autorów, jak: R. Murawski, Z. Marek, K. Misiaszek, A. Offmański, J. Szpet, J. Bagrowicz oraz R. Czekalski. Wspomniani autorzy w swych publikacjach często podejmują temat wiary. Przywołane zostaną również stwierdzenia innych katechetyków, którzy w swych publikacjach poruszają temat wiary. Będą to między innymi odwołania do prac R. Chałupniaka, S. Dziekońskiego, S. Kulpaczyńskiego, A. Kicińskiego, P. Mąkosy, T. Panusia, P. Tomasika, a także A. Zellmy.

W niniejszym artykule dokonano syntetycznej prezentacji poszczególnych zagadnień. Celem nie jest bowiem szczegółowe streszczenie poszczególnych publikacji, lecz przegląd badań. Takie ujęcie tematu pozwoli na ukazanie całościowego obrazu problematyki wiary w refleksji współczesnych polskich katechetyków.

1. Definicja wiary

Wiara jest pojęciem powszechnie znanym, jednak – tytułem wstępu – warto dokonać krótkiego przypomnienia definicji wiary oraz sposobów jej postrzegania przez polskich katechetyków. Pozwoli to na uniknięcie wieloznaczności treści.

Wnikliwa lektura publikacji katechetycznych pozwala zauważyć, że autorzy jedynie sporadycznie podają definicję wiary. Odwołują się przy tym do dokumentów Kościoła oraz do stwierdzeń teologów². Jest to uzasadnione, gdyż pełną i właściwą wykładnię sposobu rozumienia wiary znajdujemy w nauczaniu Kościoła. Większość katechetyków wiarę definiuje za dokumentami Soboru

² Zob. na przykład R. Chałupniak, *Postawa wiary i jej kształtowanie na katechezie*, „Katecheta” 44 (2000) 7, s. 6–11; R. Czekalski, *Katecheza komunikacją wiary*, Płock 2006, s. 302–303; M. Mendyk, *Katecheza – miejsce poznania i zrozumienia wiary*, w: J. Szpet, D. Jackowiak (red.), *Katecheza, rodzina, parafia i szkoła*, t. 9: *Wybrane problemy optymalizacji procesu katechetycznego*, Poznań 2011, s. 8–16.

Watykańskiego II i *Katechizmem Kościoła katolickiego*. Dlatego też wielokrotnie możemy przeczytać, że wiara jest łaską, którą człowiek otrzymuje od Boga, ma ona charakter misterium, które trudno człowiekowi pojąć rozumem. Poza tym dar wiary, jak czytamy w refleksji katechetów, wymaga wolnej odpowiedzi ze strony człowieka³. W wielu publikacjach katechetycznych możemy znaleźć następującą definicję: „wiara jest najpierw osobowym przyłgnięciem człowieka do Boga; równocześnie i w sposób nierozdzielny jest ona dobrowolnym uznaniem całej prawdy, którą Bóg objawił”⁴. Takie podejście wydaje się właściwe, gdyż wskazuje na personalistyczny sposób postrzegania wiary⁵. Wiara rozumiana jest jako akt całej osoby, która świadomie i w sposób wolny oddaje siebie i wszystkie swoje predyspozycje Bogu osobowemu: Ojcu, Synowi i Duchowi Świętemu.

Polscy katechetycy często też przypominają, że wiara jest zawierzeniem osoby Bogu⁶. „Przez wiarę człowiek poddaje Bogu całkowicie swój rozum i swoją wolę. Całą swoją istotą człowiek wyraża przyzwolenie Bogu Objawicielowi”⁷. Odpowiedź człowieka bywa nazywana – za tekstami Pisma Świętego – „posłuszeństwem wiary”⁸. Człowiek wyraża wiarę w modlitwie (na przykład odmawiając *Credo*) i w sakramentach. Katechetycy nie zapominają przy tym, że zawierzenie Bogu i wyznanie wiary to dwa nierozdzielne akty, które człowiek w swej wolności podejmuje⁹. Nie ma zawierzenia Bogu bez wyznawania wiary i odwrotnie: szczerze wyznawać wiarę może tylko człowiek, który zawierzył

³ Zob. na przykład R. Murawski, *Wychowanie w wierze: co to jest?*, w: R. Buchta (red.), *Wychowanie w wierze w kontekście przemian współczesności*, Katowice 2011, s. 15–26; A. Offmański, *W kierunku katechezy ewangelizacyjnej. Polska katecheza w latach 1945–2000*, s. 105–106; T. Panuś, *Życie z wiary*, „Katecheta” 49 (1999) 1, s. 4–7.

⁴ *Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994, 150; por. na przykład J. Bagrowicz, *Edukacja religijna współczesnej młodzieży. Źródła i cele*, Toruń 2000, s. 142; P. Tomasik, *Katechetyka fundamentalna*, w: J. Stala (red.), *Historia katechezy i katechetyka fundamentalna*, Tarnów 2003, s. 238–241.

⁵ Pisze o tym na przykład R. Chałupniak. Autor stwierdza: „współcześnie Boże Objawienie i wiarę człowieka rozumie się personalistycznie: »W akcie objawienia Bożego Bóg osobowy zwraca się do człowieka jako podmiotu swej egzystencji z apelem do nawiązania dialogu o charakterze zbawczym«. Bóg jest inicjatorem komunikacji z człowiekiem, wychodzi na jego spotkanie. Objawienie i wiara rozumiane są jako proces wzajemnej wymiany, zaproszenia i odpowiedzi, gdzie Bóg i człowiek trwają nieprzerwanie we wspólnocie”. Zob. R. Chałupniak, dz. cyt., s. 7.

⁶ Zob. na przykład P. Mąkosa, *Katecheza młodzieży gimnazjalnej w Polsce. Stan aktualny i perspektywy rozwoju*, Lublin 2009, s. 40; P. Tomasik, *Katechetyka fundamentalna*, s. 239–240.

⁷ KKK 143.

⁸ Tamże; por. także: R. Czekalski, dz. cyt., s. 302–303.

⁹ Zob. na przykład J. Bagrowicz, *Edukacja religijna współczesnej młodzieży...*, s. 140–141; R. Chałupniak, dz. cyt., s. 8–11; A. Zellma, *Wielostronne aktywizowanie młodzieży w szkolnym*

Bogu. Te dwa akty są ze sobą powiązane, a także od siebie zależne, o czym czytamy w refleksji polskich katechetyków¹⁰. Poza tym przypominają oni, że istnieje głęboki związek pomiędzy życiem wiarą i jej treścią: wiara świadków i wyznawców jest także wiarą apostołów i doktorów Kościoła¹¹.

Należy zauważyć, że definiowanie wiary przez polskich katechetyków jest poprawne teologicznie i osadzone w dokumentach Kościoła. Godny podkreślenia jest też fakt, że w definicjach tych przedmiotem wiary nie jest rzeczowo pojmowane objawienie. Polscy katechetycy, za teologami, akcentują wyraźnie to, co istotne w wierze: przedmiotem wiary jest Bóg osobowy. Katechetycy poprawnie wiążą takie rozumienie wiary z jednym z celów katechezy, którym jest rozwój poznania wiary. Jako akt osobowy wiara ma być rozumna, wiedza jest więc tu istotna. Nie wystarczy jednak sama wiedza, co można dostrzec w refleksji polskich katechetyków. Dojrzała wiara, a taką należy kształtować w katechizowanych, ma wyraźne uobecnienie w postawie wiary.

2. Rozwijanie poznania wiary treścią refleksji katechetycznej

Trudno wyobrazić sobie solidną, opartą na nauczaniu Kościoła refleksję katechetyków o wierze bez odwołania do podstawowego zadania katechezy. Zadaniem tym jest rozwijanie poznania wiary. W dokumentach Kościoła poświęconych katechezie zadanie to zostaje wymienione jako pierwsze spośród innych zadań¹². Założenie to odpowiada jednemu z wymiarów katechezy, jakim jest nauczanie treści wiary.

W publikacjach polskich katechetyków dostrzegamy częste przywoływanie wypowiedzi Kościoła na temat rozwijania poznania wiary¹³. Autorzy cytują

nauczaniu religii. Studium w świetle „Programu nauczania religii katolickiej” z 2001 roku, Olsztyn 2006, s. 159–165.

¹⁰ Zob. na przykład P. Tomasiak, *Katechetyka fundamentalna*, s. 239–240.

¹¹ Zob. na przykład tamże; A. Offmański, *Wychowanie młodzieży w wierze*, w: A. Hajduk (red.), *Pedagogika wiary*, Kraków 2007, s. 437–454.

¹² Zob. na przykład Kongregacja do spraw Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań 1998; Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001; Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2010; Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Kraków 2010.

¹³ Zob. na przykład K. Misiaszek, *Koncepcja nauczania religii katolickiej w publicznej szkole polskiej. Próba oceny*, Warszawa 2010; J. Szpet, *Cel i zadania katechezy*, w: J. Stala (red.), *Dy-*

Dyrektorium ogólne o katechizacji oraz Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce, zwracając – słusznie – uwagę na to, że rozwijanie poznania wiary wynika z faktu, iż każdy człowiek, który spotkał w swoim życiu Chrystusa i trochę Go poznał, pragnie Go stale poznawać¹⁴. To pragnienie prowadzi człowieka do szukania możliwie najpełniejszej prawdy o zbawieniu oraz zgłębiania jej sercem i umysłem. Nie stoi ono w sprzeczności z rozumem, lecz jest drugim skrzydłem życia człowieka¹⁵. Do takich wniosków prowadzą między innymi częste odwołania katechetyków do stwierdzenia Jana Pawła II (zawartego w encyklice *Fides et ratio*)¹⁶. W dokumencie tym papież przypomina: „wiara i rozum są jak dwa skrzydła, na których duch ludzki unosi się ku kontemplacji prawdy”¹⁷.

Warto również zauważyć, że katechetycy często piszą o relacji między poznaniem treści wiary (*fides quae*) a przyłgnięciem do wiary (*fides qua*). To przyłgnięcie rozumiane jest przez polskich katechetyków w duchu personalistycznym – jako przyłgnięcie do osoby Boga Trójjedynego: Ojca, Syna Bożego – Jezusa Chrystusa i Ducha Świętego¹⁸. Możemy więc dostrzec tu konsekwencję między definiowaniem wiary a określeniem, na czym polega rozwijanie poznania wiary. Poza tym, według polskich katechetyków, to szczególne zadanie wskazuje na konieczność prowadzenia katechizowanych (dzieci, młodzieży, dorosłych) do „stopniowego uchwycenia (rozumienia) całej prawdy o planie Bożym”¹⁹. Poprzez niniejsze odwołanie ukazany zostaje ścisły związek myśli polskich katechetyków z dokumentami Kościoła katolickiego. Polscy katechetycy przypominają również w swych opracowaniach, że rozwijanie poznania wiary nie jest możliwe bez poznawania Tradycji i Pisma Świętego²⁰. Mamy zatem klasyczny przykład wiernego przekazu nauczania Kościoła na temat rozwijania poznania wiary.

W wielu miejscach katechetycy przypominają, za polskim dyrektoriem, że „rozwijanie poznania prawd wiary jest także jednym z ważnych elementów wychowania do prawdy, które polega na okazywaniu szacunku dla powagi prawd wiary, a jednocześnie jest wyrazem przekonania, że każdy człowiek odczuwa

dyaktyka katechezy, cz. 1, Tarnów 2004, s. 36 i n.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże; P. Tomasiak, *Katechetyka fundamentalna*, s. 239–240.

¹⁷ Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, Kraków 1998, *Wstęp*.

¹⁸ P. Tomasiak, *Katechetyka fundamentalna*, s. 239–240.

¹⁹ DOK 85.

²⁰ J. Szpet, *Cel i zadania...*, s. 39; por. DOK 85.

w sobie wewnętrzną potrzebę jej odkrywania, hipotezy mogą bowiem fascynować, ale nie przynoszą zaspokojenia. Ten szacunek dla prawd wiary domaga się, by religii nie traktować jako uproszczonego opisu rzeczywistości, która w sposób kompetentny i pełny jest dopiero prezentowana przez wiedzę przyrodniczą²¹. Przywołane stwierdzenie świadczy o tym, że polscy katechetycy w zgodzie z nauką Kościoła określają zadanie rozwijania poznania wiary, nie łącząc go jedynie z pracą intelektualną i dydaktyczną, lecz pamiętają o wychowaniu do wiary i w duchu wiary. Ponadto trafne są opisy, obecne w omawianych publikacjach, w których katechetycy zaznaczają, że: „rzetelne rozwijanie poznania wiary spełnia zadanie przeciwstawiania się stereotypowi scjentyistycznemu, według którego żadne poznanie, poza przyrodniczym, nie istnieje. Scjentyzm stanowi ideologię przeciwną nauce wiary (...). Odpowiedzią na postawę scjentyistyczną jest postawa ukazująca jedność poznania rozumowego i poznania przez wiarę, obecna już w tekstach biblijnych. Jedność prawdy, objawionej i naturalnej, jest bowiem podstawowym postulatem rozumu ludzkiego, wyrażonym już w zasadzie nie-sprzeczności. Objawienie daje pewność tej jedności ukazując, że Bóg Stwórca jest także Bogiem historii zbawienia”²². Do przywołanego fragmentu, pochodzącego z *Dyrektorium katechetycznego Kościoła katolickiego w Polsce*, często nawiązują polscy katechetycy, parafrazując lub cytując go dosłownie²³. Świadczy to o identycznym, jak zostało to opisane w dokumentach katechetycznych, rozumieniu poznania treści wiary. Jest to – bez wątpienia – wyrazem troski współczesnych katechetyków o wierność nauczaniu Kościoła. W refleksji polskich katechetyków mamy zatem przykład poprawnego rozumienia rozwijania poznania wiary. Takie podejście zasługuje na szczególne podkreślenie. Podobne wnioski nasuwają się podczas analizy szczegółowych opisów dotyczących między innymi środowisk i adresatów katechezy, a także sposobów rozwijania poznania wiary.

Zdaniem polskich katechetyków za rozwijanie poznania wiary odpowiedzialni jesteśmy wszyscy, a więc: biskupi, kapłani, katecheci, rodzice, nauczyciele, przedstawiciele mediów. Obowiązek ten z całą pewnością „spoczywa przede wszystkim na szkolnym nauczaniu religii i nauczaniu w ramach katechezy para-

²¹ PDK 24; por. na przykład A. Offmański, *Wychowanie młodzieży...*, s. 437–454; P. Tomasik, *Wiara – teologia – katecheza*, „Roczniki Teologiczne Warszawsko-Praskie” (2002), s. 225–239.

²² PDK 24; por. na przykład P. Tomasik, *Katechetyka fundamentalna*, s. 239–240.

²³ Zob. na przykład tamże.

fialnej”²⁴. Rolę szczególną mają tu do odegrania katecheci. Dlatego wielokrotnie w publikacjach polskich katechetyków możemy dostrzec bezpośrednie lub pośrednie przywołanie następującego stwierdzenia: „w realizacji tego zadania [katechizacji – JK] winna wspierać katechetów świadomość, że we współczesnym świecie nie można żyć wiarą bez jej intelektualnego pogłębienia. Jednym bowiem z głównych powodów kruchości i zaniku wiary w dzisiejszych czasach jest między innymi brak znajomości prawd wiary. Oczywiście chodzi tu o takie przyswojenie sobie treści religijnych, aby one mogły osiąść zdolność interpretowania życia ludzkiego według głębokości myśli Chrystusa. Aby katecheci mogli to zadanie wypełnić, potrzebne jest zrozumienie potrzeby pogłębionej formacji intelektualnej zarówno wśród samych katechetów, jak i wśród osób i instytucji odpowiedzialnych za ich przygotowanie”²⁵. Widać zatem wyraźnie, że polscy katechetycy mają poprawny obraz tego, co dotyczy rozwijania poznania wiary. Nie zapominają przy tym o potrzebie pogłębiania intelektualnego treści wiary w gronie katechetów. Od wiedzy katechetów zależy bowiem jakość rozwijania poznania wiary wśród dzieci, młodzieży i dorosłych.

Godne uwagi są również refleksje polskich katechetyków poświęcone zagadnieniu wiary w katechezie szczegółowej, gdzie temat ten poruszany jest zawsze w związku z celami katechezy na danym etapie rozwoju uczniów (na przykład dzieci przedszkolnych, uczniów w młodszym i średnim wieku szkolnym, gimnazjalistów, młodzieży szkół ponadgimnazjalnych)²⁶. Autorzy swoją uwagę skupiają szczególnie na rozwoju poznania wiary w ujęciu dokumentów programowych nauczania religii i katechezy parafialnej. Jest to właściwe podejście, gdyż zarówno podstawa programowa katechezy, jak i program nauczania religii

²⁴ PDK 24; por. na przykład artykuły zamieszczone w: R. Buchta, S. Dziekoński (red.), *Wychowanie w wierze w kontekście przemian współczesności*, Katowice 2011.

²⁵ PDK 24; por. na przykład P. Mąkosa, *Tożsamość nauczycieli religii i ich opinie na temat wybranych aspektów edukacji religijnej w Polsce*, „Roczniki Teologiczne” 56 (2009) 6, s. 117–131; J. Szpet, *Pracownicy posługi katechetycznej*, w: A. Kiciński (red.), *Katechetyka i katecheza u progu XXI wieku*, Poznań 2007; A. Zellma, *Katecheta*, w: C. Rogowski (red.), *Leksykon pedagogiki religii*, Warszawa 2007, s. 255–258; tenże, *Tożsamość katechety świeckiego w polskiej parafii. Stan aktualny, dylematy i wyzwania*, „Homo Dei” 75 (2005) 4, s. 41–54.

²⁶ Zob. na przykład P. Mąkosa, *Natura, treści, cele i zadania edukacji religijnej dzieci w szkole podstawowej*, w: J. Stala (red.), *Wychowanie religijne i katecheza, cz. 2: Wychowanie dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Tarnów 2006, s. 199–224; tenże, *Natura, treści, cele i zadania edukacji religijnej w gimnazjum*, w: J. Stala (red.), *Wychowanie religijne i katecheza, cz. 2: Wychowanie dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Tarnów 2006, s. 285–302; A. Zellma, *Edukacja religijna młodzieży gimnazjalnej w świetle znowelizowanej „Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce”*, „Studia Historyczno-Teologiczne Śląska Opolskiego” 30 (2010), s. 305–322.

opisują treści zaplanowane do przekazywania na katechezie w poszczególnych klasach. Jednocześnie dokumenty katechetyczne wspominają o umiejętnościach, jakie uczeń powinien posiadać, aby można było powiedzieć, że zna prawdy wiary zawarte w Piśmie Świętym, w Tradycji i w nauczaniu Kościoła. Katechetycy nie ograniczają się do wyszczególnienia wymagań względem uczniów, ale wyliczają również zadania nauczyciela religii w związku z rozwojem poznania wiary. Przypominają też o potrzebie rozwijania poznania wiary wśród dorosłych, czemu ma służyć między innymi katecheza mistagogiczna²⁷. Pożyteczne są przy tym propozycje metodyczne autorów, w których możemy znaleźć wiele aktualnych form, metod, technik i środków dydaktycznych, które służą rozwijaniu poznania wiary²⁸. Katechetycy są też świadomi, że należy stale szukać nowych sposobów przepowiadania treści wiary. Poza tym przypominają o konieczności wychowania w wierze i do wiary poprzez kształtowanie postaw wobec Boga i Kościoła²⁹. Zadanie to uznają za priorytetowe nie tylko w Roku Wiary³⁰. Podejście łączące zarówno poznanie intelektualne, jak i potrzebę serca związaną z przynależnością do Boga wynika wprost z istoty katechezy integralnej.

3. Refleksja katechetyków na temat kształtowania postaw wynikających z wiary

Podobne spostrzeżenia jak przedstawione powyżej nasuwają się, gdy czytamy prace, w których katechetycy piszą o wychowaniu w wierze i wychowaniu do wiary dojrzałej. Zakres tej refleksji obejmuje nie tylko treści wiary, lecz także wiarę rozumianą jako przyjęcie przez człowieka określonej postawy wobec Boga. Zdaniem polskich katechetyków zakres postawy wiary jest szeroki³¹: obejmuje całą rzeczywistość nadprzyrodzoną. Postawa wiary bezpośrednio odnosi się do Boga, pośrednio jednak obejmuje odniesienie człowieka do Słowa Bożego, Kościoła, liturgii, modlitwy. Jest to wymiar transcendentny. Uwidacznia się on

²⁷ Zob. na przykład K. Misiaszek, *Wychowanie do wiary*, w: M. Ryś (red.), *Autorytet prawdy. Wychowanie dzieci i młodzieży*, Warszawa 2006, s. 105–120.

²⁸ Zob. na przykład A. Zellma, *Wielostronne aktywizowanie młodzieży...*

²⁹ Zob. na przykład P. Mąkosa, *Wychowanie do wiary w wybranych podręcznikach do nauczania religii w klasach IV–VI szkoły podstawowej*, „Katecheta” 50 (2006) 9, s. 4–11.

³⁰ Zob. A. Kiciński, P. Goliszek (red.), *Catechetica Porta Fidei*, Lublin 2012.

³¹ Zob. na przykład R. Chałupniak, dz. cyt., s. 8–11; por. S. Kulpaczyński, *Kształtowanie postaw religijnych na katechezie*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 35 (1988) 6, s. 77–79.

w zachowaniach człowieka, który całym sobą angażuje się w budowanie relacji z Bogiem i stosowanie zasad życia chrześcijańskiego. Widać tu wyraźnie, że postawa wiary to inaczej pewien styl myślenia i postępowania, czyli styl bycia³². Postawa wiary, zdaniem polskich katechetyków, obejmuje wiele sfer życia danej osoby. W każdej postawie jest obecne poznanie intelektualne, zaangażowanie emocjonalno-uczuciowe i zdolność działania. Pierwszy komponent to wiedza o Bogu, o prawdach wiary, Piśmie Świętym, modlitwie, sakramentach i normach moralnych. Człowiek wiedzę tę zdobywa między innymi podczas katechezy w rodzinie, w szkole i w parafii, o czym wspominają polscy katechetycy. Ten komponent wiary jest związany z rozwijaniem poznania wiary podczas nauczania religii i w katechizacji parafialnej. Wraz z nim ma, jak to poprawnie określają katechetycy, następować rozwój komponentu emocjonalnego, wolitywnego i behawioralnego³³. Tu ważne są przeżycia, doświadczenia religijne, udział w liturgii, praktyki religijne i codzienne sytuacje, w których katechizowany uczy się żyć według wiary³⁴. Istotne znaczenie ma też rodzina, klasa szkolna, koledzy oraz rodzice, katecheci, inni wychowawcy (na przykład duszpasterze)³⁵, autorytety i rówieśnicy. Zdaniem katechetyków nie może przy tym zabraknąć świadectwa życia rodziców i katechetów³⁶.

Warto zauważyć, że polscy katechetycy często postulują kształtowanie dojrzałej wiary u dzieci, młodzieży i dorosłych. Ten postulat zamieszczają wśród różnych celów katechezy integralnej. Twierdzą przy tym, że zaniedbywanie kształtowania postawy wiary wśród katechizowanych prowadzi do wypaczenia istoty nauczania religii w szkole i do zniekształcenia przesłania katechezy parafialnej. Wiąże się to również z brakiem skuteczności oddziaływań katechetycznych.

Według polskich katechetyków, chcąc budzić i kształtować wiarę uczniów na katechezie, należy prowadzić, obok działalności dydaktycznej, także wychowawczą. Ta ostatnia bywa różnie nazywana i opisywana w publikacjach kate-

³² Tamże.

³³ Tamże.

³⁴ Zob. na przykład S. Kulpaczyński, *Modlitwa w procesie wychowania do wiary*, w: *Pedagogika wiary. Książka dedykowana ks. prof. Z. Markowi SJ w 60. rocznicę urodzin i 35. kapłaństwa*, Kraków 2007, s. 295–309.

³⁵ Zob. na przykład S. Dziekoński, *Wychowanie do wiary i postaw moralnych: aspekty katechetyczno-pedagogiczne*, w: B. Stróżycki (red.), *Wychowanie do wiary i postaw moralnych ludzi młodych: aspekt biblijny i katechetyczny*, Poznań 2006, s. 29–49; Z. Marek, *Wychowywać do wiary*, Kraków 1996.

³⁶ Tamże.

chetycznych. Często katechetycy określają ją jako wychowanie w wierze, wychowanie w duchu, wychowanie przez wiarę lub wychowanie do wiary³⁷. Niezależnie od stosowanej nazwy podkreślają, że sama wiedza nie wystarczy. Potrzebne są działania wychowawcze. Katechizowani uczniowie potrzebują należytej, systematycznej i zaplanowanej pomocy w nawiązaniu osobistego kontaktu z Bogiem i z Kościołem. Oni też sami, bez pomocy rodziców, katechetów, duszpasterzy, nie mogą kształtować postaw religijnych podyktowanych wiarą. Zachęta do modlitwy indywidualnej, do życia sakramentalnego, do praktyk religijnych to istotne, według polskich katechetów, zadania wychowawcze. Należy je dopełnić kształtowaniem prawdziwego obrazu Boga i przyswajaniem wartości chrześcijańskich, które są podstawą zachowania wynikającego z wiary. Tu też mieści się kształtowanie cnót, wychowanie do wolności i osobowej decyzji osób wierzących³⁸.

Kształtując postawy wynikające z wiary, trzeba pamiętać o adresatach: ich wieku, poziomie rozwoju intelektualnego i emocjonalnego czy też o stopniu zdolności do samodzielnego działania. Słusznie więc polscy katechetycy, pisząc o wychowaniu w wierze, rozpatrują postawy wiary w konkretnej grupie wiekowej³⁹. Zakres działań wychowawczych dostosowywany jest do uczniów i uwzględnia przemiany społeczne, kulturowe i religijne, które zachodzą w ostatnich latach w Polsce, w Europie i na świecie⁴⁰. Proponowane formy, metody, techniki i środki wychowawcze są zawsze dopasowane do konkretnej grupy wiekowej, typu szkoły, środowiska parafialnego i rodziny⁴¹. Katechetycy wyróżniają pomoce nadprzyrodzone (modlitwę, sakramenty) i naturalne. Te ostatnie bazują na aktywizacji uczniów i ich rodziców. Polscy katechetycy odwołują się tu do propozycji pedagogów chrześcijańskich. Za godne naśladowania uznają wzory wychowawcze propagowane w Piśmie Świętym i u Ojców Kościoła (szczególnie u św. Augu-

³⁷ Zob. o tym na przykład w: R. Murawski, *Wychowanie w wierze...*, s. 15–26.

³⁸ Zob. na przykład P. Mąkosa, *Wychowanie do wiary...*, s. 4 i n.; R. Murawski, *Wychowanie w wierze...*, s. 21–22; A. Zellma, *Virtus a wychowanie moralne człowieka. Analizy pedagogiczno-katechetyczne*, „Teologia i Moralność” 6 (2009), s. 121–133.

³⁹ Z. Marek, *Wychowywać do wiary*, s. 1 i n.

⁴⁰ K. Misiaszek, dz. cyt., s. 105 i n.

⁴¹ Zob. na przykład J. Bagrowicz, *Towarzyszyć wzrastaniu. Z dyskusji o metodach i środkach edukacji religijnej młodzieży*, Toruń 2006; Z. Marek, „Sacrum” w wychowaniu chrześcijańskim, w: A. Offmański (red.), *Polska katecheza wobec pluralizmu jednoczącej się Europy*, Szczecin 2004, s. 177–195.

styna)⁴². Powyżej przedstawione podejście polskich katechetyków jest właściwe i odpowiada realiom współczesnego świata, toteż warto je docenić i propagować na przykład w czasie wykładów dla studentów teologii i dla katechetów.

Zakończenie

Refleksja polskich katechetyków o wierze obejmuje różne problemy. Nie pomniejsza przy tym żadnych spraw, które są istotne dla katechezy integralnej. Polscy katechetycy, jak zostało to ukazane w niniejszym artykule, wiele miejsca poświęcają szkolnej i parafialnej katechezie. Do jej priorytetowych zadań zaliczają – za dokumentami Magisterium Kościoła – rozwijanie poznania wiary. Zawsze też pamiętają o adresatach, dlatego piszą o rozwijaniu poznania wiary wśród dzieci w różnych kategoriach wiekowych, młodzieży i dorosłych. Jest to godne uwagi. W wielu miejscach możemy bowiem dostrzec dostosowanie propozycji (na przykład metodycznych) do konkretnej grupy wiekowej. Tym samym rozwój poznania wiary nie jest traktowany szablonowo, lecz ma swoją dynamikę. Podobne wnioski nasuwają się, gdy czytamy o kształtowaniu postaw wynikających z wiary. Procesom tym polscy katechetycy poświęcają wiele uwagi w ramach wychowania w wierze lub wychowania do wiary. Tu też rozpatrują problemy szczegółowe w nawiązaniu do katechizacji dzieci, młodzieży i dorosłych. Korzystają przy tym z propozycji metodycznych obecnych w naukach o wychowaniu. Głównie odwołują się do pedagogiki chrześcijańskiej. Podejście to jest z całą pewnością właściwe. Kościół korzysta bowiem z metod wychowawczych obecnych w naukach humanistycznych i społecznych.

W sytuacji gdy w społeczeństwie polskim obserwujemy ciągle przemiany społeczne, kulturowe i religijne, dobrze, że refleksja nad wychowaniem do wiary jest ściśle powiązana z tymi przemianami, dzięki czemu reflektowany temat zyskuje na aktualności. Propozycje polskich katechetyków można w przyszłości wzbogacić o większą liczbę badań empirycznych, dotychczas sporadycznie wykorzystywanych w refleksji katechetycznej. Pomimo że wzbogacenie prac polskich katechetyków owymi badaniami wydaje się trudne, gdyż problematyka dotyczy wiary, a więc materii trudnej do zbadania, o której mówi się na podstawie deklaracji katechizowanych, to jednak warto podjąć to wyzwanie. Pomimo

⁴² Zob. na przykład R. Murawski, *Historia katechezy*, w: J. Stala (red.), *Katechetyka fundamentalna*, Tarnów 2003, s. 15–107.

trudności nie należy rezygnować z badań empirycznych na temat wiary, jaką deklarują uczniowie w różnych grupach objętych katechizacją. Już tylko te stwierdzenia wskazują na dalsze możliwości, a nawet konieczność konsekwentnego badania i opisywania omawianego tematu. Zadanie to stoi przed współczesnymi polskimi katechetykami. Badania empiryczne dostarczą ważnych informacji dotyczących stanu faktycznego i pozwolą na efektywniejszą katechizację.

Literatura

- Bagrowicz J., *Edukacja religijna współczesnej młodzieży. Źródła i cele*, Toruń 2000.
- Bagrowicz J., *Towarzyszyć wzrastaniu. Z dyskusji o metodach i środkach edukacji religijnej młodzieży*, Toruń 2006.
- Buchta R., Dziekoński S. (red.), *Wychowanie w wierze w kontekście przemian współczesności*, Katowice 2011.
- Chałupniak R., *Postawa wiary i jej kształtowanie na katechezie*, „Katecheta” 44 (2000) 7.
- Czekalski R., *Katecheza komunikacją wiary*, Płock 2006.
- Dziekoński S., *Wychowanie do wiary i postaw moralnych: aspekty katechetyczno-pedagogiczne*, w: B. Stróżycki (red.), *Wychowanie do wiary i postaw moralnych ludzi młodych: aspekt biblijny i katechetyczny*, Poznań 2006.
- Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, Kraków 1998.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994.
- Kiciński A., Goliszek P. (red.), *Catechetica Porta Fidei*, Lublin 2012.
- Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Kraków 2010.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2010.
- Kongregacja do spraw Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań 1998.
- Kulpaczyński S., *Kształtowanie postaw religijnych na katechezie*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 35 (1988) 6.
- Kulpaczyński S., *Modlitwa w procesie wychowania do wiary*, w: *Pedagogika wiary. Książka dedykowana ks. prof. Z. Markowi SJ w 60. rocznicę urodzin i 35. kapłaństwa*, Kraków 2007.
- Marek Z., „*Sacrum*” w wychowaniu chrześcijańskim, w: A. Offmański (red.), *Polska katecheza wobec pluralizmu jednoczącej się Europy*, Szczecin 2004.

- Marek Z., *Wychowywać do wiary*, Kraków 1996.
- Mąkosa P., *Katecheza młodzieży gimnazjalnej w Polsce. Stan aktualny i perspektywy rozwoju*, Lublin 2009.
- Mąkosa P., *Natura, treści, cele i zadania edukacji religijnej dzieci w szkole podstawowej*, w: J. Stala (red.), *Wychowanie religijne i katecheza, cz. 2: Wychowanie dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Tarnów 2006.
- Mąkosa P., *Natura, treści, cele i zadania edukacji religijnej w gimnazjum*, w: J. Stala (red.), *Wychowanie religijne i katecheza, cz. 2: Wychowanie dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Tarnów 2006.
- Mąkosa P., *Tożsamość nauczycieli religii i ich opinie na temat wybranych aspektów edukacji religijnej w Polsce*, „Roczniki Teologiczne” 56 (2009) 6.
- Mąkosa P., *Wychowanie do wiary w wybranych podręcznikach do nauczania religii w klasach IV–VI szkoły podstawowej*, „Katecheta” 50 (2006) 9.
- Mendyk M., *Katecheza – miejsce poznania i zrozumienia wiary*, w: J. Szpet, D. Jackowiak (red.), *Katecheza, rodzina, parafia i szkoła, t. 9: Wybrane problemy optymalizacji procesu katechetycznego*, Poznań 2011.
- Misiaszek K., *Koncepcja nauczania religii katolickiej w publicznej szkole polskiej. Próba oceny*, Warszawa 2010.
- Misiaszek K., *Wychowanie do wiary*, w: M. Ryś (red.), *Autorytet prawdy. Wychowanie dzieci i młodzieży*, Warszawa 2006.
- Murawski R., *Historia katechezy*, w: J. Stala (red.), *Katechetyka fundamentalna*, Tarnów 2003.
- Murawski R., *Wychowanie w wierze: co to jest?*, w: R. Buchta (red.), *Wychowanie w wierze w kontekście przemian współczesności*, Katowice 2011.
- Offmański A., *W kierunku katechezy ewangelizacyjnej. Polska katecheza w latach 1945–2000*.
- Offmański A., *Wychowanie młodzieży w wierze*, w: A. Hajduk (red.), *Pedagogika wiary*, Kraków 2007.
- Panuś T., *Życie z wiary*, „Katecheta” 49 (1999) 1.
- Stachel G., *Katechetyka*, w: J. Gevaert (red.), K. Misiaszek (red. wyd. pol.), *Słownik katechetyczny*, Warszawa 2007.
- Szpet J., *Cel i zadania katechezy*, w: J. Stala (red.), *Dydaktyka katechezy, cz. 1*, Tarnów 2004.
- Szpet J., *Pracownicy posługi katechetycznej*, w: A. Kiciński (red.), *Katechetyka i katecheza u progu XXI wieku*, Poznań 2007.
- Szpet J., *Tożsamość katechety świeckiego w polskiej parafii. Stan aktualny, dylematy i wyzwania*, „Homo Dei” 75 (2005) 4.

- Tomasik P., *Katechetyka fundamentalna*, w: J. Stala (red.), *Historia katechezy i katechetyka fundamentalna*, Tarnów 2003.
- Tomasik P., *Wiara – teologia – katecheza*, „Roczniki Teologiczne Warszawsko-Praskie” (2002).
- Zellma A., *Edukacja religijna młodzieży gimnazjalnej w świetle znowelizowanej „Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce”*, „Studia Historyczno-Teologiczne Śląska Opolskiego” 30 (2010).
- Zellma A., *Katecheta*, w: C. Rogowski (red.), *Leksykon pedagogiki religii*, Warszawa 2007.
- Zellma A., *Virtus a wychowanie moralne człowieka. Analizy pedagogiczno-katechetyczne*, „Teologia i Moralność” 6 (2009).
- Zellma A., *Wielostronne aktywizowanie młodzieży w szkolnym nauczaniu religii. Studium w świetle „Programu nauczania religii katolickiej” z 2001 roku*, Olsztyn 2006.

PROBLEMATYKA WIARY W REFLEKSJI WSPÓŁCZESNYCH POLSKICH KATECHETYKÓW

Streszczenie

Artykuł ma na celu dokonanie przeglądu refleksji współczesnych polskich katechetyków na temat wiary. Problematyka wiary jest ważna i zawsze aktualna, dlatego często pojawia się ona w wielu publikacjach. Katechetycy podejmują różne problemy, a wśród nich często zajmują się rozwijaniem poznania treści wiary i kształtowaniem postaw wynikających z wiary. Są to problemy wpisane w naturę katechezy i wychowania chrześcijańskiego, dlatego poświęcono im wiele uwagi w niniejszym artykule. Uzupełniono je o definiowanie wiary – polscy katechetycy też o tym piszą, nie można było więc pominąć tej problematyki.

Słowa kluczowe: wiara, katechetycy, katecheza parafialna, katecheza szkolna, badania empiryczne

**FAITH IN THE REFLECTION OF CONTEMPORARY
POLISH CATECHISTS****Summary**

The aim of this article is to review the reflections of contemporary Polish catechists concerning faith. Since the issue of faith is important and always up-to-date it often appears in many publications. Catechists deal with different problems such as developing the perception of faith and the formation of attitudes stemming from faith. These problems are inscribed in the nature of catechesis and Christian education and that is why a lot of attention is paid to them in this article. They are completed with the definition of faith. Polish catechists also write about it so it could not have been omitted.

Keywords: faith, religion teachers, parish catechesis, catechesis, empirical studies

Translated by ks. Jerzy Kostorz